

Етимологія та сутнісні характеристики принципу субсидіарності

І. В. Данилюк

*Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України,
Київ, Україна*

УДК 130.1:316.012
doi: 10.15421/1717105

У даній статті здійснено спробу окреслити етимологічні витoki принципу субсидіарності. Проаналізовано перші згадки поняття «субсидіарність» у римській військовій справі, піддано аналізу значення даного поняття в римській військовій справі та здійснено огляд історичної кристалізації принципу субсидіарності у політичній думці.

Виявлено, що після тривалого забуття поняття субсидіарність повертається в політичну думку на межі XIX століття німецьким єпископом Еммануелем фон Кеттелером, який пропонував «*subsidiäres Recht*», як закон для встановлення меж та повноважень у взаємовідносинах між державою та суспільством. Пізніше поняття субсидіарність запозичить у Кеттелера папа Пій XI та проголосить даний принцип в енцикліці «*Quadragesimo anno*». В подальшому принцип субсидіарності стане одним з фундаментів у католицькому соціальному вченні для побудови відносин між державою та суспільством. Розкрито, що саме в лоні Соціальної доктрини Церкви були і розроблені та визначені етичні, політичні і соціальні основи принципу субсидіарності.

Здійснюється аналіз сучасного визначення принципу субсидіарності та проаналізовано основні характеристики принципу субсидіарність, що окреслює відносини між державою, спільнотою та громадянином у сучасній політичній думці.

Ключові слова: субсидіарність; влада; держава; суспільство

The etymology and essential characteristics of the subsidiarity principle

Y. V. Danyliuk

Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Kyiv, Ukraine

The etymological origins of the subsidiarity principle have been outlined in the article. The first mention of the notion of «subsidiarity» in the Roman military affair has been explored and analyzed, the analysis of the meaning of the «subsidiarity» concept in the Roman military affairs has been made and an overview of the historical crystallization of the subsidiarity principle in political thought has been given. It has been noted that from its initial use, the term «subsidiarity» was understood as a principle of weighted help in the situation of necessity, which is the basic etymological meaning of the subsidiarity principle.

It has been found that after a long neglect of the subsidiarity concept, at the nineteenth century it was returned to the political thought by the German bishop Emmanuel von Ketteler, who suggested «*subsidiäres Recht*», a law which established limits and powers in the relationship between the state and society. Later, the concept of subsidiarity was borrowed from Ketteler by Pope Pius XI and was proclaimed in the Encyclical «*Quadragesimo anno*» as a principle of relations between the state and society. Subsequently, the principle of subsidiarity is one of the basic ones in the Catholic social doctrine on building a relationship in the state and society. It has been discovered that the ethical, political and social foundations of the subsidiarity principle were developed and defined exactly in the bosom of the Social Doctrine of Church.

Analysis of the current definition of the subsidiarity principle has been performed in the article and main characteristics of the subsidiarity principle, which outlines the relations between the state, the community and the citizen in modern political thought, have been described. The fundamental political components have been clarified as a criterion for proper relations between the authorities of various hierarchical levels and the civil society.

Today, the subsidiarity principle is fully affirmed and recognized in political thought, both at the national level of individual states and at the international level. For example, the subsidiarity principle is declared to be a basic principle of the European Constitution, the qualitative normative criterion of relations between the European Union and the member states, and on the other hand, the subsidiarity principle serves as the cornerstone of a pluralistic legal system in terms of identities and interests.

Keywords: subsidiarity; authorities; state; society

Цитування даної статті: Данилюк І. В. Етимологія та сутнісні характеристики принципу субсидіарності / І. В. Данилюк // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 7(147). – С. 130-135. doi: 10.15421/1717105

Citation of this article: Danyliuk, Y. V., 2017. Etymolohiya ta sutnysni kharakterystyky pryntsyphu subydyarnosti [The etymology and essential characteristics of the subsidiarity principle]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 7(147), 130-135. doi: 10.15421/1717105 (in Ukrainian).

Received: 18.06.2017

Accepted: 16.07.2017

Этимология и существенные характеристики принципа субсидиарности

И. В. Данилюк

Дипломатическая академия Украины при Министерстве иностранных дел Украины, Киев, Украина

В данной статье предпринята попытка очертить этимологические истоки принципа субсидиарности. Проанализированы первые упоминания понятия «субсидиарности» в римском военном деле, подвергнуть анализу значение данного понятия в римском военном деле и сделан обзор исторической кристаллизации принципа субсидиарности в политической мысли.

Выявлено, что после длительного забвения понятие субсидиарности возвращается в политическую мысль немецким епископом Эммануэлем фон Кеттелером, который предлагал «*subsidiäres Recht*», как закон для установления границ и полномочий во взаимоотношениях между государством и обществом. Позже понятие субсидиарности позимствует у Кеттелера папа Пий XI и провозгласит данный принцип в энциклике «*Quadragesimo anno*». В дальнейшем принцип субсидиарности станет одним из фундаментов в построении отношений в государстве и обществе ради достижения общего блага в католическом социальном учении, которое разработает и определит этические, политические и социальные основы принципа субсидиарности.

Осуществляется анализ современного определения принципа субсидиарности и проанализированы основные характеристики принципа субсидиарности, что определяет отношения между государством, обществом и гражданином в современной политической мысли.

Ключевые слова: субсидиарность; власть; государство; общество

Постановка проблеми. Серед причин, які лежать в основі дослідження, яке з'являється в цьому виданні, найбільш важливим є, безсумнівно, визнання того, що, незважаючи на поширення поняття «субсидіарності» в політичному дискурсі та впровадженні принципу субсидіарності в законодавстві України, про його етимологічні витoki мало сказано, а це означає, що послідовність правового принципу і його конкретний потенціал, як і раніше, залишається в значній мірі невизначеним.

Без сумніву, принцип субсидіарності утверджується в українському законодавстві та у відносинах центру та регіонів, але важливо визначити його історичні витoki. Адже дослідження етимологічних витоків принципу субсидіарності сприятиме обізнаності з становлення даного принципу в політичній науці та допоможе визначити етичні, політичні і соціальні основи принципу субсидіарності, що в кінцевому результаті сприятиме у використанні принципу субсидіарності на практиці державними службовцями, управлінцями та громадськими активістами.

Аналіз досліджень і публікацій. Історичні витoki поняття «субсидіарність» шукаємо в італійських термінологічних словниках, а саме *Vocabolario della lingua italiana* [23] 1840 року видання, *Nuovo vocabolario italiano-latino* [17] 1859 року видання та більш сучасному *Grande dizionario della lingua Italiana* [12] 2000 року видання. Щодо кристалізації принципу субсидіарності в політичній думці важливим документом виступає Енцикліка Пія XI *Quadragesimo anno* [20] 1931 року, в якому вперше рекомендується принцип субсидіарності як принцип згідно з яким мають будуватись відносини між державою та суспільством, а також підручник С. Папа «*La sussidiarietà alla prova*» [19] та Г. Лобрано «*Saperi e poteri locali*» [14], в яких здійснено аналіз введення принципу субсидіарності в політичну думку Європи в XIX столітті. Щодо сьогоденного розуміння принципу субсидіарності

ті вартими уваги виступають напрацювання таких іноземних Д. Болоніно [8], А. Фоссаті [10], Л. Гаєта [11], Л. Малфер [15], П. Саварезе [21], Р. Сіріко [22] та вітчизняних Т. Панченко [5], С. Квітка [2], А. Некряч [4], В. Єлагін [1], К. Чабанова [6] науковців.

Мета дослідження дослідити етимологічні витoki та сутнісні характеристики принципу субсидіарності.

Завдання статті: 1) окреслити історичні витoki поняття «субсидіарність», 2) простежити становлення принципу субсидіарності в політичній думці на межі XIX – XX століть та 3) дати сучасне розуміння ролі принципу субсидіарності у відносинах держави – суспільства – громадянина.

Виклад основного матеріалу. З етимологічної точки зору термін «субсидіарність» походить від латинського *subsidium*, що означає «допомогу в потребі, порятунк» [23, с. 1461]. У перших згадках даний термін використовувався в римській військовій термінології, де вказував на резервні війська, підмогу; тобто частина війська позаду бойової лінії, яка мала прийти на допомогу іншим у разі потреби [23, с. 1461]. Слово *subsidium* також пов'язано з дієсловом *subsidiō*, що означає «приходити на допомогу» [23, с. 1461]. Як поняття субсидіарність має також спільне коріння з такими словами, як *sussidio*, *sussidiare*, *sussidiario* [17, с. 2178], що означає «допомога», але не така мирна, як принцип субсидіарності, який ми знаємо сьогодні.

Слово *subsidium* у римській військовій справі трактується як зважена допомога за необхідності, щоб а) надати допомогу у випадку потреби (порятунк від можливої поразки), б) завдати вирішального удару під час битви з метою переможного вирішення битви. Важливо відмітити, що латинське походження слова «субсидіарність» вказує на наступні два різних значення: бути готові втрутитися і втрутитися, щоб підтримати.

Пізніше слово *subsidiium* використовується і в побуті давніх римлян, у випадках необхідності завершити певні громадські роботи (будівництво мостів, доріг, каналів тощо) відповідно до попередньо визначених часових рамок (часто - щоб встигнути до свят) [23; 17].

У середні віки термін «субсидіарності» був втрачений і не використовувався, а потім повернувся в термінологію XIX століття. Віднаходить і використовує вперше термін «субсидіарність» німецький єпископ Еммануель фон Кеттелер, депутат Національного Сейму Франкфурта, автор вислову «*subsidiäres Recht*» [14, с. 94]. Це була програма політичних реформ, в яких засуджувалось неконтрольоване втручання держави в життя суспільства, яке, згідно з Кеттелером, «було важким абсолютизмом, істинним рабством духу і душі, якщо держава зловживає тим, що я називаю Закон субсидіарності» [19, с. 8]. Із цим твердженням німецький єпископ вводить «закон субсидіарності»: «закон, який повинен встановити межі втручання держави в справи суспільства, і в той же час визначити обставини, коли держава має право втручатися в справи суспільства» [19, с. 8].

Водночас філософські витоки принципу субсидіарності такі стародавні, що деякі дослідники ведуть їх до Аристотеля, а інші – до Фоми Аквінського або до Альтузіуса. У більш пізній період в філософсько-політичних доктринах декларувалась ідея про субсидіарний характер держави у взаємовідносинах до суспільства і людини, ідеї, які можна відносити до субсидіарних, розвивались у працях Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є, В. Гумбольдта, Г. В. Ф. Гегеля, Б. Франкліна, Т. Пейна, Т. Джефферсона, А. де Токвіля, В. Острома, Е. фон Кеттелера та ін.

У той час як з погляду історії політичної думки можна простежити, що визначення етичних, політичних і соціальних основ субсидіарності були розроблені Пієм XI в «*Quadragesimo anno*» (1931), які, власне, і є основою сучасної концепції субсидіарності, яка у 1931 р. була визначена наступним чином: «...повинна залишатися чинною дуже важлива засада суспільної філософії: незаконним є відбирати в окремих осіб змогу робити те, що вони можуть зробити власними силами і старанністю та доручати це спільноті. Так само несправедливим є доручати більшому і ієрархічно вищому згромадженню те, що можуть здійснити менші і нижчі громади. Це є водночас велика шкода і порушення належного ладу в суспільстві; адже природною метою будь-якої діяльності самого суспільства є надати членам суспільного організму додаткову допомогу, а не придушувати і поглинати їх» [20, №80].

Для запобігання незаконного поглинання та втручання вищого рівня влади в нищий, Пій XI пропонує, ввести розподіл повноважень відповідно до принципу субсидіарності, а саме: необхідно,

щоб найвища влада Держави передавала меншим і нижчим спілкам виконання справ і обов'язків меншої ваги, які, зрештою лише відвертали б її від важливіших завдань; таким чином вона зможе з більшою свободою, силою та ефективністю виконувати ту роль, яка належить тільки їй, бо тільки вона може ці завдання виконувати: тобто завдання керівництва, нагляду, заохочення та стримування, залежно від випадку і потреби.

Отож люди на керівних постах повинні бути твердо переконані, що чим досконаліше буде дотримуватися ієрархічного порядку між різними асоціаціями, відповідно до засади допоміжної функції суспільної діяльності, тим ефективнішою буде влада і здоровішим громадське життя, а отже, тим щасливішою і багатшою буде сама Держава» [20, № 81].

Сьогодні ж термін «субсидіарності» використовується для визначення ролі втручання центральної влади та розглядається як останній «засіб» у випадках, коли суб'єкти та інститути локального рівня не в змозі самостійно забезпечити втілення рішень, тобто надається перевага прийняттю рішень на рівні якомога «ближчому» до громадянина [11, с. 121].

Щоб краще зрозуміти сучасну суть принципу субсидіарності, ми звертаємося до «Великого словника італійської мови», відповідно до якого принцип субсидіарності є «принципом ідеологічно-інституційного походження з християнської соціальної доктрини католицького натхнення, який по-різному трактується в інших демократично-ліберальних концепціях суспільства і держави, відповідно до якого структури і політичні інституції більш високого рівня, зокрема, такі як національна держава, повинні піклуватися тільки про аспекти загального блага (для прикладу військова оборона, грошово-кредитна політика і т.д.), тому не можуть адекватно забезпечити структури та інститути нижчого рівня (проміжні соціальні органи), такі як місцеві громади, організації профспілок, добровільні ініціативи (на практиці, те, що роблять настоятелі церкви) та інші «волонтерські» організації чи організації приватного типу (асоціації, кооперативи, підприємства)» [12, с. 579].

Отож, загалом, принцип субсидіарності є принципом організації спільноти і виступає в ролі організуючого принципу, який об'єднує людей та їхні соціальні утворення в інститути та скеровує їх «на регулювання всієї системи взаємовідносин між самими людьми, ринком і державою» [13, с. 51].

У світлі розуміння субсидіарності політична влада в відносинах з громадянським суспільством не може мати за мету ексклюзивну та односторонню організацію суспільства. Громадянське суспільство має керувати собою самостійно, з повною та вільною ініціативою, в той час як завдання політичної влади полягає в захисті, допомозі і регулюванні [18, с. 32]. Принцип субсидіар-

ності, отож, вимагає поваги до автономії. Держава не є абсолютною причиною (також тому що спільнота безпосередньо стикається з проблемами, які розглядаються, таким чином знає краще відповіді на питання та способи ефективнішого вирішення проблеми), політична влада, залишаючи за собою функції по контролю і нагляду, втручається тільки в умовах продиктованих об'єктивною необхідністю [16, с. 53-54].

Принцип субсидіарності визначає модель організації та політичні дії у відповідності до взаємодоповнюваності, підтримки та інтеграції, а не заміни [10, с. 43]. Субсидіарність передбачає відмову від систематичних форм експропріації завдань та ініціатив, що мають відношення до тих, хто безпосередньо змушений здійснювати необхідні втручання [22, с. 9]. Як слушно зазначає український науковець С. Квітка, принцип субсидіарності «не тільки визнає наявність обмежень центральної влади, а й пропонує методику визначення обсягу повноважень місцевих органів управління» [2, с. 30].

Суспільно-політична конструкція, що базується на принципі субсидіарності, передбачає державно-приватну систему втручання, розроблену у відповідності до принципу інтеграції сфер автономії, а не на взаємовиключенні [10, с. 44]. Відповідно до принципу субсидіарності, всі вищестоящі інститути повинні надати допомогу (*subsidium*) – підтримку, просування, розвитку – по відношенню до нижчих [3, с. 186].

Устрій, заснований на принципі субсидіарності, передбачає визнання і заохочення організацій, асоціацій та спільноти, в яких віссю виступає «людина-сім'я-група», які і складають суспільство [22, с. 10]. Тому субсидіарність у своїй основі має «визнання фундаментальних прав індивідів і соціальних груп, а отже, і першість таких прав по відношенню до держави» [10, с. 43]. Це не означає, виклик прерогативам державної влади, яка насправді є необхідною для забезпечення, захисту, контролю та координування всієї діяльності, що представляє спільний інтерес [10, с. 43].

У підсумку, субсидіарність сприяє здійсненню ініціатив власне громадянином (ами), тому що громадянин (и) є той (ті), хто знає (ють) краще свої проблеми та потреби і, отже, знають кращі способи вирішення своїх проблем та задоволення потреб [8, с. 54].

Принцип субсидіарності є інституційним еле-

ментом, що має сильний вплив на процес прийняття рішень, оскільки заснований на тому, що спосіб яким цей принцип реалізується, має наслідки на функції, завдання, цілі, які різні установи, організації та державні установи переслідують [8, с. 55]. У даному конкретному сенсі принцип субсидіарності сприяє співробітництву між державою і регіонами та між державою і громадянами, у плані інтеграції, «діючи як фактор «відновлення рівноваги» у здійсненні його для того, щоб уникнути можливих зловживань» [7, с. 153], як прості індивіди, так і групи людей здатні співпрацювати в дусі доброї волі один з одним і з процедурним контролем установ, сприяючи суспільному добробуту [21, с. 33].

Опосередковано шлях, що сприяє субсидіарності «може бути можливістю до побудови нової етичної культури, яка може допомогти поширити соціальну відповідальність» [15, с. 63] управлінців щодо своїх громадян. Але не тільки: відповідно до принципу субсидіарності самі громадяни, не в меншій мірі від управлінців, відповідальні за власне майбутнє, і майбутнє своїх поколінь.

Висновок. Таким чином, від початкового використання в історії терміну «субсидіарності» декларується, як принцип зваженої допомоги в необхідності, який є його основним етимологічним сенсом. Але тільки з часом, особливо останнім часом, були з'ясовані його фундаментальні політичні складові, як критерій належних відносин між владою різних ієрархічних рівнів та між владою та компонентами громадянського суспільства.

Сьогодні принцип субсидіарності має повне ствердження і визнання в політичній думці як на національному рівні окремих держав, так і на міжнародному рівні.

Так, наприклад, принцип субсидіарності задекларований в якості основного принципу в Європейській Конституції, маючи роль нормативного критерію у відносинах між Європейським Союзом і державами-членами, а з іншої сторони, служить в якості наріжного каменя плюралістичної правової системи з погляду ідентичностей та інтересів.

Перспектива подальших досліджень у даному напрямі окреслюється необхідністю визначення витоків, кристалізації в політичній думці та значення принципу субсидіарності, що, в свою чергу, сприятиме кращому впровадженню принципу субсидіарності в суспільні відносини та місцеве самоврядування в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Єлагін В. Соціальна держава та принцип субсидіарності в системі владних відносин провідних держав світу [Текст] / В. Єлагін // Актуальні проблеми державного управління. – 2009. – № 1. – С. 359-367.
2. Квітка С. Принцип субсидіарності та процеси децентралізації в Україні [Текст] / С. Квітка // Аспекти публічного управління. – 2015. – Т. 3. – № 4 (18). – С. 28-35.
3. Комpendіум соціальної доктрини Церкви [Текст] / Папська комісія «Справедливість та мир». – К.: Кайрос, 2008. – 536 с.
4. Некряч А. Субсидіарність по-українськи: реалії та перспективи (політологічний аналіз) [Текст] / А. Некряч // Проблеми міжнародних відносин. – 2010. – № 1. – С. 23-37.
5. Панченко Т. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку [Текст] / Т. Панченко. – Х.: Майдан, 2011. – 365 с.
6. Чабанова К. Принцип субсидіарності в процесі децентралізації влади [Текст] / К. Чабанова // Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи. – 2014. – № 2. – С. 95-106.
7. Agosta S. La leale collaborazione tra Stato e regioni [Text] / S. Agosta. – Milano: Giuffrè, 2008. – 345 p.
8. Bolognino D. Le nuove frontiere della cittadinanza sociale [Text] / D. Bolognino // Democrazia partecipativa e nuove prospettive della cittadinanza. A cura di G. C. De Martin, D. Bolognino. – Padova: CEDAM, 2010. – P. 23-90.
9. Costa P. Sui debiti concettuali del principio di sussidiarietà. Contributo allo studio di un concetto quasi-moderno [Text] / P. Costa // Amministrazione in Cammino. – 2012. – P. 1-10.
10. Fossati A. Lo Stato della democrazia repubblicana: Elementi di diritto pubblico [Text] / A. Fossati. – Milano: EDUCatt, 2010. – 162 p.
11. Gaeta L. Sussidiarietà e sicurezza sociale: una prospettiva storica dell'approccio «a più livelli» [Text] / L. Gaeta // Studi in onore di Remo Martini. Vol. II. A cura di R. Martini. – Milano: Giuffrè, 2009. – P. 121-137.
12. Grande dizionario della lingua Italiana. XX. S. v. Sussidiarietà – 579 p. SQUI-TOG [Text] / A cura di Salvatore Battaglia. – Torino: Unione tipografico – Editrice Torinese, 2000. – 1110 p.
13. Lazzaro A. Volontariato e pubblica amministrazione: stato attuale e nuove prospettive [Text] / A. Lazzaro. – Milano: Giuffrè, 2006. – 156 p.
14. Lobrano G. Saperi e poteri locali: un problema costituzionale e la sua soluzione in chiave storica-sistemica [Text] / G. Lobrano // Sviluppo e saperi nel Mediterraneo. A cura di E. Deriu. – Milano: Franco Angeli, 2012. – P. 81-104.
15. Malfer L. Fattore 4. Uno slogan per la sostenibilità del welfare [Text] / L. Malfer. – Milano: Franco Angeli, 2011. – 192 p.
16. Minnerath R. The fundamental principles of social doctrine. The issue of their interpretation [Text] / R. Minnerath // Pursuing the common good: how solidarity and subsidiarity can work together. Edited by S. Margaret. – Archer e Pierpaolo Donati, 2008. – P. 45-56.
17. Nuovo vocabolario italiano-latino: compilato ad uso delle scuole. S. v. Sussidiarietà. – 2178 p. Luigi Della Noce e Federico Torre. – Torino: Tip. F. Favale. 1859. – 2527 p.
18. Nicotri F., Boschetti M., Raimondo E., Rossi A. Stato e Sussidiarietà: l'istituzione, la famiglia, la società civile [Text] / F. Nicotri, M. Boschetti, E. Raimondo, A. Rossi // Sinderesi: fondamenti di etica pubblica. A cura di S. Sangalli. – Roma: GBPress, 2012. – P. 27-74.
19. Papa S. La sussidiarietà alla prova: i poteri sostitutivi nel nuovo ordinamento costituzionale [Text] / S. Papa. – Milano: Giuffrè Editore, 2008. – 362 p.
20. Pio XI. Quadragesimo anno [Text] / Pio XI. – Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1931. – 148 n.
21. Savarese P. La sussidiarietà e il bene comune [Text] / P. Savarese. – Roma: Nuova Cultura, 2014. – 162 p.
22. Sirico R.A. Sussidiarietà, società e diritti. Comprensione ed applicazione [Text] / A cura di R. Sirico e D. Antiseri. Traduzione di F. Felice. // Il principio di sussidiarietà: la difesa della persona umana. – Roma: Grand Rapids, 2003. – P. 7-42.
23. Vocabolario della lingua italiana già compilato dagli accademici della Accademia della Crusca. Tomo secondo, parte seconda. S. v. Sussidiarietà – 1461 p. A cura di G. Manuzzi. – Firenze: Appreso David Passigli e Socj, 1840. – 1656 p.

REFERENCES

1. Elagin, V., 2009. Sozialna derzava ta prunzup subsudiarnosti v sistemi vladnuh vidnosun providnuh derzav svitu [Welfare state and the principle of subsidiarity in the system of power relations leading countries]. Aktualni problemu derzavnogo upravlinnia 1, 359-367 (in Ukrainian).
2. Kvitka, S., 2015. Prynzyp sybsydiarnosti i prozes dezentralisazii v Ukraini [Principle of subsidiarity and processes of decentralization in Ukraine]. Aspekty publichnoho upravlinnya 3; 4 (18), 28-35 (in Ukrainian).
3. Kompendium socialnoi doktryny Tserkvy [Compendium of the Social Doctrine of the Church]. – Kyiv: Kairos, 2008. – 536 (in Ukrainian).
4. Nekriach A., 2010. Subsidiarnost po-ukrainsku: realij ta perspektuvu [Subsidiarity in Ukrainian]. Problemu miznarodnuh vidnosun 1, 23-37 (in Ukrainian).
5. Panchenko, T., 2011. Prunzup subsudiarnosti u suchasnomu democratichnomu rozvutku [Principle of subsidiarity in modern democratic development]. Harkiv. 365 (in Ukrainian).
6. Chabanova, K., 2014. Prunzup subsudiarnosti v prozesah dezentralizacij vladu [The principle of subsidiarity in the process of decentralization]. Derzavna polituka do miszevogo samovriaduvannia: stan, problem ta perspektuvu 2, 95-106 (in Ukrainian).
7. Agosta, S., 2008. La leale collaborazione tra Stato e regioni [The loyal collaboration between the state and the regions]. Milano, Italia, 345 (in Italian).
8. Bolognino, D., 2010. Le nuove frontiere della cittadinanza sociale [The new frontiers of social citizenship]. // Democrazia partecipativa e nuove prospettive della cittadinanza. A cura di G. C. De Martin, D. Bolognino. Padova, Italia. 23-90 (in Italian).
9. Costa, P., 2012. Sui debiti concettuali del principio di sussidiarietà [About the conceptual debts of the subsidiarity principle]. // Amministrazione in Cammino. Italia. 1-10 (in Italian).
10. Fossati, A., 2010. Lo Stato della democrazia repubblicana: Elementi di diritto pubblico [State of Republican Democracy: Elements of Public Law]. Milano, Italia. 162 (in Italian).
11. Gaeta, L., 2009. Sussidiarietà e sicurezza sociale: una prospettiva storica dell'approccio «a più livelli» [Subsidiarity and Social Security]. // Studi in onore di Remo Martini. Vol. II. A cura di R. Martini. Milano, Italia. 121-137 (in Italian).
12. Grande dizionario della lingua Italiana. XX. S. v. Sussidiarietà. SQUI-TOG. A cura di Salvatore Battaglia. Torino, Italia: Unione tipografico – Editrice Torinese. 2000. 579 (in Italian).
13. Lazzaro, A., 2006. Volontariato e pubblica amministrazione: stato attuale e nuove prospettive [Volunteering and public administration]. Milano, Italia. 156 (in Italian).
14. Lobrano, G., 2012. Saperi e poteri locali: un problema costituzionale e la sua soluzione in chiave storica-sistemica [Local knowledge and powers]. // Sviluppo e saperi nel Mediterraneo. A cura di E. Deriu. Milano, Italia. 81-104 (in Italian).

15. Malfer, L., 2011. Fattore 4. Uno slogan per la sostenibilità del welfare [Factor 4. A slogan for the sustainability of welfare]. Milano, Italia. 192 (in Italian).
16. Minnerath, R., 2008. The fundamental principles of social doctrine. The issue of their interpretation. Pursuing the common good: how solidarity and subsidiarity can work together. 45-56 (in English).
17. Nuovo vocabolario italiano-latino: compilato ad uso delle scuole [New Italian-Latin vocabulary]. S. v. Sussidiarietà. Luigi Della Noce e Federico Torre. Torino, Italia: Tip. F. Favale. 1859. 2178 (in Italian).
18. Nicotri, F., Boschetti, M., Raimondo, E., Rossi, A., 2012. Stato e Sussidiarietà: l'istituzione, la famiglia, la società civile [State and Subsidiarity]. Sinderesi: fondamenti di etica pubblica. A cura di S. Sangalli. Roma, Italia. 27-74 (in Italian).
19. Papa, S., 2008. La sussidiarietà alla prova: i poteri sostitutivi nel nuovo ordinamento costituzionale [Subsidiarity on the exam: the replacement of powers in the new constitutional order]. Milano, Italia. 362 (in Italian).
20. Pio XI. 1931. Quadragesimo anno [Quadragesimo anno]. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. (in Italian).
21. Savarese, P. 2014. La sussidiarietà e il bene comune [Subsidiarity and the common good]. Roma, Italia. 162 (in Italian).
22. Sirico, R. A., 2003. Sussidiarietà, società e diritti. Comprensione ed applicazione [Subsidiarity, Society and Rights]. Il principio di sussidiarietà: la difesa della persona umana. A cura di R. Sirico e D. Antiseri. Traduzione di F. Felice. Roma, Italia. 7-42 (in Italian).
23. Vocabolario della lingua italiana già compilato dagli accademici della Accademia della Crusca. Tomo secondo, parte seconda [Vocabulary of the Italian language]. S. v. Sussidiarietà. A cura di G. Manuzzi. Firenze, Italia: Appreso David Passigli e Socj. 1840. – 1461. (in Italian).

Данилюк Іван Васильович – аспірант

Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України

Адреса: 01001, Київ, вул. Велика Житомирська, 2

E-mail: IvanDanyluk@gmail.com

Danyliuk Ivan V. – postgraduate

Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

Address: 2, Velyka Zhytomyrska Str., Kyiv, Ukraine, 01001,

E-mail: IvanDanyluk@gmail.com